

שיעור פרשת וירא- הרב איתמר אלדר

המעבר מפרשת לך לך לפרשת וירא, מלמד על הכפילות של הבשורה על הולדת יצחק. הקב"ה מבטיח לאברהם בן ואף מכנה אותו בשמו 'יצחק', בסופה של פרשת לך לך במסגרת הציווי על ברית המילה, וכעת בפרשת וירא, שלוש המלאכים חוזרים ומבשרים לאברהם ושרה את אותה הבשורה.

מדוע צריך שתי בשורות?

תשובה לשאלה זו, ניתן למצוא בדברי הרמב"ן המבקשים להתמודד עם עניין אחר:

"אבל שרה אשתך יולדת לך בן אולי המתין עד שלוח השם אליה הבשורה ביום מחר... או מרוב רזיזותו במצות היה טרוד במילתו ומילת עם רב אשר בביתו" (רמב"ן בראשית יח, טו)

הרמב"ן עונה על השאלה ומפרש שהסיבה לכפילות היא שאברהם אכן אברהם התבשר בבשורת הבן בפרשת לך לך בציווי על ברית המילה, אך הוא לא סיפר לשרה – או כיון שהיה טרוד במצוות ובציווי ה' או כיון שחשב שה' יבשר לשרה בנפרד. על פי הרמב"ן אם כן הבשורה שבפרשתנו נועדה בעיקר לשרה.

אני מבקש להביא כאן את הצעתו של יונתן גרוסמן בספרו על אברהם, ולהרחיבה מעט.

ראשית, נעיר שגם ברמה הספרותית, ברור שפרשת וירא היא המשכה של פרשת לך לך.

הכותרת של הפרשה מתחילה במילים שנראות מתייחסות לפסוקים לעיל: "וירא אליו ה'" התיאור 'אליו' אינו מבהיר מיהו הנסתר שאליו נגלה ה', ומדוע? המדרש משלים את הפער ומבאר שה' נגלה אל אברהם כביקור חולים אחרי שקיים את מצוות המילה. ובעצם מה שהמדרש עושה זה מקשר לנו בין שתי הפרשות של ברית המילה לבין הפרשה אצלנו בהבטחת המלאכים, אך ברור ש'אליו' מתייחסת למוזכר לעיל – כלומר אברהם, וממילא מדובר בהמשך.

ננסה לעמוד על הדומה והשונה בשתי הבשורות, ומתוך כך להסביר את הכפילות.

בראשית פרק יז	בראשית פרק יח	
(א) ויהי אברהם בן תשעים שנה ותשע שנים ירא ד' אל אברהם	(א) וירא אליו ד' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום:	ההתבלות
ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים: (ב) ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד [...]	(ב) וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה: וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה:	פירוט ההתבלות
(ג) ויפל אברהם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר:		תגובת אברהם
(ב) ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד: (י) זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם וכל זרעך אחרריך המול לכם כל זכר: (יא) ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם:		הברית
(ד) אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים: (ה) ולא יקרא עוד את שמך אברהם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך: (ו) והפכתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו: [...] (טו) ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה: (טז) וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והייתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו:		שינוי השם והייעוד האוניברסלי
(כג) ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת כספו כל זכר באנשי בית אברהם וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים:	(ד) יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ: (ה) ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת: (ו) וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מקרי שלש סאים קמח לושי ועשי עגות: (ז) ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רד וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אתו: (ח) ויקח חמאה וקלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו:	הפעולה הנדרשת מאברהם

<p>(ט) ויאמרו אליו איזה שְׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֵהָל: (י) וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְהִנֵּה בֶן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שָׁמְעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אֲחֵרִי: (יד) הִיפְלֵא מִד' דָּבָר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְלְשָׂרָה בּו:</p>	<p>(טו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: (טז) וּבִרְכַתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֶן וּבִרְכַתִּיהָ וְהִיטָה לְגוֹיִם מְלָכִי עִמָּיִם מִמֶּנָּה יְהִי... (כא) וְאֵת בְּרִיתִי אֶקְיָם אֵת יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאַחֶרֶת:</p>	<p>הבשורה על הולדת הבן בעוד שנה (מי הנמען)</p>
<p>(יא) וַאֲבָרְהָם וְשָׂרָה זָקְנִים בָּאִים בַּיָּמִים חֲדָל לֵהיוֹת לְשָׂרָה אַרְחַ כְּנָשִׁים: (יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אֲחֵרִי בְלַתִּי הִיטָה לִי עֵדָנָה וְאֲדֹנָי זָקֵן:</p>	<p>(יז) וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלֵבֶן מֵאָה שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם שָׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד:</p>	<p>הצחוק והספק</p>
<p>(לג) וַיֵּלֶךְ ד' כְּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם וַאֲבָרְהָם שָׁב לְמִקְמוֹ:</p>	<p>(כב) וַיִּכַּל לְדַבֵּר אֹתוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם:</p>	<p>סיום המעמד</p>

נבחן את ההבדלים בין הפרשות:

פרק יז- ברית בין ה' לאברהם וציווי על ברית מילה.
פרק יח -הבטחת המלאכים לאברהם ושרה על הולדת יצחק.

- כבר בפתיחה ניתן לראות את ההבדל הראשון בין הפרשיות. בפרק י"ז ישנה חשיבות לגילו של אברהם אך לא למקומו ("ואברהם בן מאה שנה"), לעומת פרק יח ששם הדגש הוא דווקא על מקומו ("פתח האוהל") – אברהם נמצא במגרש הביתי שלו כפשוטו – בביתו. כאמור המדבר מדבר על הבראה מברית המילה אך בפשטות, אברהם יושב באוהלו ונוהג כמנהגו.
- הבדל שני הוא שבפרק יז תוכן ההתגלות הוא של דיבור (ה' עם אברהם) ופרק יח התוכן הוא הופעה של שלושת המלאכים (בדמותם של נוודים). מדיום ההתגלות אם כן, בפרק יז הוא הדיבור האלוקי ובפרק יח הוא התגשמות בשלושה אנשים הולכי דרכים.
- בתגובת אברהם בפרק יז הוא נופל על פניו, ובפרק יח הוא קודם רץ לקראת המלאכים ואז נופל על פניו. – כמובן שהבדל זה נובע מההבדל הקודם.
- בפרק יז ישנו תיאור הברית, ובשורת יצחק מופיעה בהקשר זה, לעומת פרק יח שבו הבשורה אינה מגיעה בהקשר של ברית. בנוסף בפרק יז יש את שינוי שמם של אברהם ושרה והוספת האות ה'. יש להדגיש כי שינוי השם מבטא נתינת יעוד כמו שנאמר במפורש לאברהם שמיועד להיות אב המון גוים ולשרה שמלכים ממנה יצאו. בפרק יח' הבשורה על הולדת הבן היא בהקשר של הסעודה שאברהם ושרה מכינים לשלושת האנשים.
- בפרק יז פעילותו של אברהם בעקבות ההתגלות היא מילת משפחתו - לו ולצאצאיו. לעומת זאת בפרק יח פעילותו של אברהם בעקבות ההתגלות היא הכנת סעודה חומרית – 'מנגל'.
- הבשורה בפרק יז על הולדת הבן מיועדת **לאברהם** לעומת הבשורה בפרק יח שמכוונת דווקא **לשרה**. (אשר תלך לך שרה מול 'ולשרה בן').
- תגובתו של אברהם לבשורה בפרק יז, היא בצחוק שאברהם צוחק בליבו. לעומת זאת בפרק יח שרה היא זו שצוחקת בקרבה. כשאברהם צוחק הוא מדבר קודם על עצמו כאדם זקן ואז על שרה אשתו, שרה מגיבה בצורה זזה, בהתאמה, ומתייחסת קודם לעצמה ואז לאברהם. בנוסף אברהם מזכיר את תמיהתו כבעיה סטטיסטית - הגיל, לעומת שרה שמזכירה את היכולת הביולוגית שלה ושל אברהם ("הייתה לי עדנה ואדני זקן").
- בפרק יז ה' עוזב את אברהם, ובפרק יח אברהם חוזר למקומו.
- בפרק יז הקב"ה מופיע בשם אלוקים (לבד מהכותרת) לעומת פרק יח שהגילוי הוא בשם הוי-ה.

כל אחד מאיתנו, מוזמן להתבונן איזה אופן של התגלות אלוקית היה מעדיף לחוות – זו שבפרק יז או דווקא של פרק יח.

ננסה לעמוד על משמעותם של ההבדלים, בהכרת הרקע לכל ההתגלויות האלה. ננסה לתאר את ה"ריחות" השונים שעולים מכל אחד מהפרקים.

ההבדל הגדול בעצם טמון בשאלה למי מופנית כל אחת מהבשורות, פעם אחת לאברהם ובפעם שניה לשרה. אם לא נצעד בדרכו הפרשנית של הרמב"ן, נראה שאברהם אכן סיפר לשרה, ועם זאת היה צורך בהתגלות שונה לכל אחד מהם.

בפרק יז הקונטקסט הוא בשורה על הולדת יצחק במסגרת ההבטחה והברית בין הקב"ה לאברהם. אברהם מצווה לקיים ברית, וכנגד הברית שאברהם נדרש למלא מופיעה הבטחת הברית הנגדית שה' מתחייב למלא ולהביא לאברהם ילד.

לעומת זאת הבשורה בפרק יח משדרת משהו שונה, היא משרה אווירה ביתית: אברהם מקבל אורחים לאוהל, הוא דואג להם למאכלים. התיאור הוא אנושי, המזכיר את העובדה שאברהם ושרה כבר באים בימים ועדיין אין להם ילדים. יש בתיאור משהו מאוד עצוב, שעל הרקע שלו מודגשת אף העובדה שחרף הקושי הם שמחים ודואגים לאורחים. גם כאן ניתן כמעט לומר שבעצם זה מעין טובה תחת טובה, אברהם ושרה דאגו למלאכים והם החזירו להם טובה והבטיחו להם בן.

וזוהו ההבדל המשמעותי בין שתי הבשורות: בשורה אחת היא במעמד של ברית היא הבטחה אלוקית לקיום ומוצגת כהתחייבות אחד לשני. לעומת זאת הבשורה השנייה היא בשורה מתוך מקום של קושי של ציפייה של שרה ואברהם שיהיו להם ילדים, מתוך רצון בסיסי להיות הורים ולהקים משפחה משלהם. הבטחה אחת מותאמת כביכול לקו הגברי שמייצג אברהם – קו של פעולות מתוך מחויבות, פרספקטיבה לאומית והיסטורית. ההבטחה השנייה לעומת זאת מספרת סיפור מאוד אנושי ואינטימי שמתאים מאוד לקו הנשי.

בהמשך הפרשה יש תיאור של הולדת יצחק-

בראשית כ"א-

- (א) ויהוה פקד את־שרה כאשר אמר ויעש יהוה לשרה כאשר דבר:
 (ב) ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו למועד אשר־דבר אתו אלהים:
 (ג) ויקרא אברהם את־שם־בנו הנוֹלֵד־לֹו אשר־ילדה־לֹו שרה יצחק:
 (ד) וימל אברהם את־יצחק בנו בן־שמנת ימים כאשר צוה אתו אלהים:

בתיאור הולדת יצחק בהמשך הפרשה ניתן לראות שהיא מתכתבת עם שתי הבשורות הללו. התאור מתחיל בשם הוויה ובתיאור של שרה, ואחרי זה עוברים חזרה לאברהם ועוברים לשם אלוקים והתיאור הוא שהבן הוא של אברהם.

לכל אחד מאיתנו יש שתי נק' מבט, אחת נשית ואחת גברית, אחת לאומית - היסטורית והשנייה טבעית אנושית. ולפעמים אדם חווה חוויה מסוג אחד ולפעמים מהסוג השני. ניתן ללמוד משתי ההבטחות, שה' יתברך מתגלה בשתי האופנים הללו, לפעמים בשם הוויה ולפעמים בשם אלוקים, לפעמים מתוך הקשר היסטורי של ברית ולפעמים מתוך קשר אינטימי אנושי בדמות של שלושה אנשים.

הגמרא בשבת דורשת את הסיפור של אברהם והמלאכים-

"אמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה דכתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר וגו'..." (שבת קכז.)

על פי הגמרא 'וירא אליו ה' איננו קשור ל'וירא והנה שלושה אנשים' (כפי שהצעתי בדרכו של הרשב"ם), אלא התגלות נפרדת – לבקר את אברהם במילתו. על כן אומר רב שגדולה קבלת אורחים מקבלת פני שכינה, שהרי אברהם קודם רץ למלאכים לפני שנתפנה כביכול לדבר עם הקב"ה. ה'ישמח ישראל' מביא דרשה חסידית באותו עניין-

"היינו דלקבל פני השכינה נחוץ מאד מקודם הכנה דרבה להכין א"ע להיות כסא להשראת השכינה... אבל זה שמכניס ומקבל בספ"י כל האורחים הבאים אליו, אף שאינם כדאים והגונים, ומרחם עליהם, זוכה לעורר מדה כנגד מדה אף שאינו כדאי והגון" (ישמח ישראל, וירא)

הוא מציע שבזכות קבלת האורחים אדם זוכה להתגלות גם אם אינו בהכרח ראוי לכך. הדגל מחנה אפרים קורא את הסיפור ודורש אותו באופן שונה-

"או יאמר לתרץ קושית האור החיים שהתורה בכוונה שינתה הלשון כאן לרמוז בזה ענין עמוק, כי יש לפעמים יושב הצדיק בין כמה אנשים ומדבר עמהם כמה דברים גשמיים וסיפורים שכפי הנראה הם דברים בטלים ובאמת הצדיק ההוא היושב הוא דבוק מחשבתו בה' והדיבור שמדבר אף שלהם הם גשמיים ודברים בטלים והוא חושב ומסתכל בזה דברים רוחניים דברים קדושים וכן בכל סיפורי העולם שמספרים לפניו ומדברים עמו בכל ענינים הוא מסתכל תמיד ענינים קדושים באותן הדיבורים..." (דגל מחנה אפרים, וירא)

בשביל הצדיק בחסידות אין הבדל בין שתי סוגי ההתגלויות, הוא חווה קדושה והתגלות בשתי הבחינות. זהו יסוד חשוב שהחסידות מלמדת אותנו: לפתח רגישות לשתי סוגי ההתגלויות גם זו האברהמית וגם זו של שרה.

זהו יסוד גדול בחסידות, המדגיש שעלינו להיות מסוגלים לפתח רגישות להתגלויות אלוקיות גדולות, אך גם אלה המופיעות בחיי היום יום שלנו, גם במפגש ובשיחה עם אדם אחר.

הרב קוק בספרו מתאר את חווית ההתגלות שהאדם יכול לחוות בחיי היום יום-

"צריך להראות את הדרך איך נכנסים אל הטרקלין - דרך השער. השער הוא האלקות המתגלה בעולם, בעולם בכל יופיו והדרו, בכל רוח ונשמה, בכל חי ורמש, בכל צמח ופרח, בכל גוי וממלכה, בים וגליו, בשפירי שחק ובהדרת מאורות, בכשרונות כל שיח, ברעיונות כל סופר, בדמיונות כל משורר ובהגיונות כל חושב, בהרגשת כל מרגיש ובסערת גבורה של כל גבור..." (אורות, זרעונים, צמאון לאל חי)

הרב אומר שעלינו לאפשר לעצמנו להיות מסוגלים להקשיב לרוח האלוקית שנמצאת בכל דבר ודבר בחיים ולדעת לזהות את ההופעות שלה.

ההבנה שיש מקום לשתי הבשורות הללו, כלומר להתבוננות על לידת יצחק מפרספקטיבה לאומית היסטורית ומידך אנושית טבעית, מחדדת את האזנה הכפולה שעלינו לפתח לדבר ה' המתגלה בעולם. לדעת שה' מתגלה לא רק בתורה ובתפילה, ובקדושה ובגאולה היסטורית, אלא גם באם המניקה את בנה, בעני המבקש צדקה. כל מחווה אנושית, קשר אישי, שיח ודיאלוג, יכולים להסתיר מאחוריהם התגלות ובשורה. התבוננות על התנ"ך, האבות, התורה, החיים – אך ורק באחד מן הממדים, מפסיד חצי מההופעה של הקב"ה בעולם.

שנזכה כל אחד לראות ולחוות את שתי סוגי ההתגלויות בחיינו, שבת שלום.